समुद्रकिनाऱ्यावर...

ओव्ही विजयन
चित्रे: स्वप्न सरकार

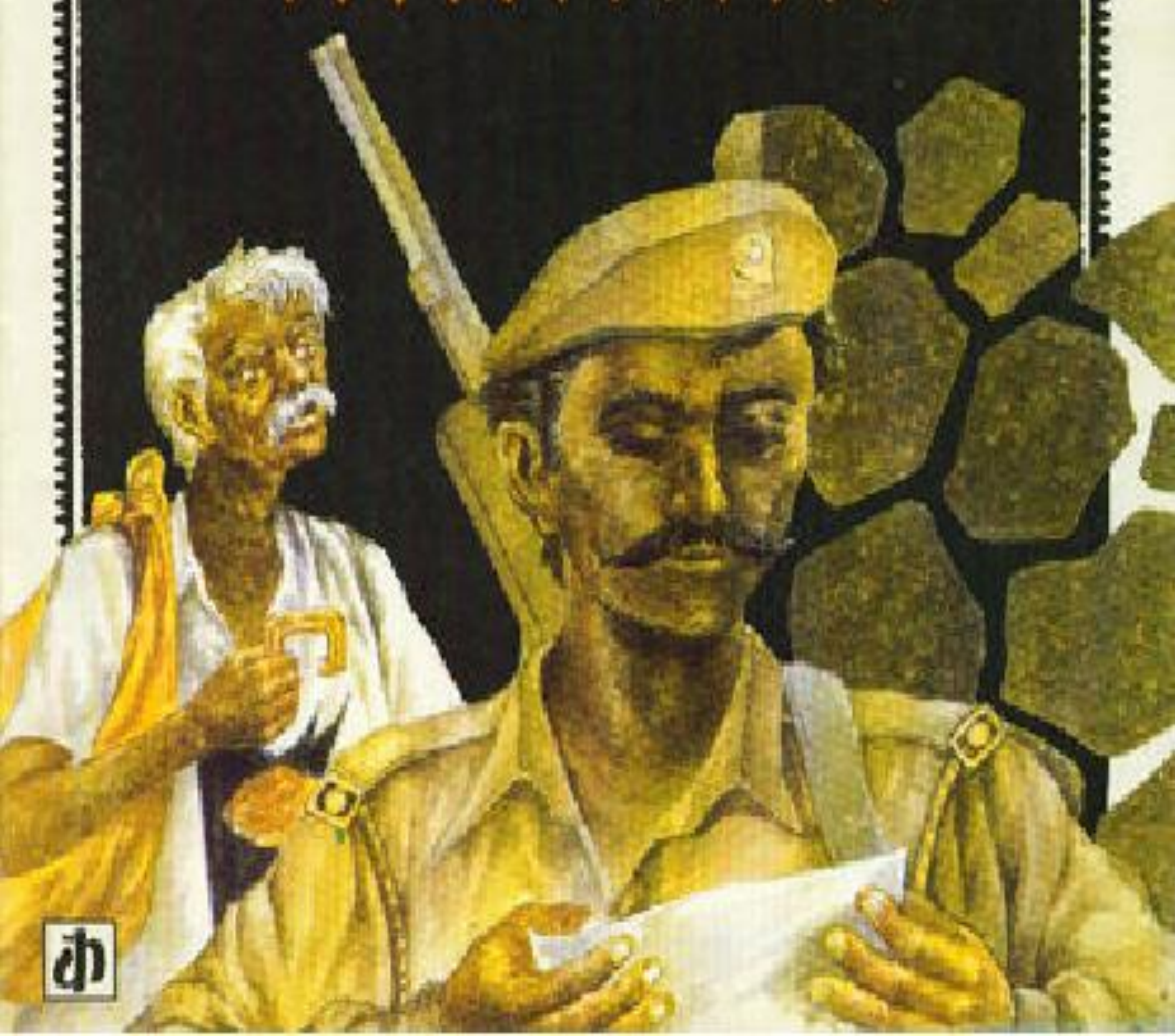

ओ. व्ही. विजयन

श्री ओ. व्ही. विजयन हे एक प्रख्यात मल्याळम लेखक आहेत. त्यांची पहिली कादंबरी, 'खस्किंते इतिहाससम', ही एक प्रभावी साहित्यिक उत्कृष्ट नमुना मानली जाते. त्यांची दुसरी कादंबरी, 'धर्मपुराणम', ही समकालीन राजकारणावरील एक भेदक व्यंग्य असून, तिने खळबळ उडवून दिली होती. त्यांच्या 'गुरु सागरम' या कादंबरीसाठी त्यांना १९९१ साली साहित्य अकादमी पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले. त्यांनी आपल्या मातृभाषेतील कथांचे इंग्रजीमध्ये भाषांतरही केले आहे.

आपल्या लघुकथांमधूनही, श्री विजयन सरकारकडून जनतेवर होणाऱ्या अत्याचारांवर टीका करायला कधीही चुकत नाहीत. ते साध्या भाषेतून मानवी भावना प्रकट करतात.

"समुद्रकिनाऱ्यावर ... " ही कथादेखील याच भावनांनी ओतप्रोत भरलेली आहे.

वेलैया-अप्पनचा प्रवास सुरू झाला. त्यांच्या झोपडीतून रडण्याचे आणि विलाप करण्याचे आवाज येत होते. वेलैया-अप्पन कन्नूरला निघाला होता. संपूर्ण गाव दुःखाने भरून गेले होते. गावकऱ्यांचे चालले असते तर, ते सर्वजण त्याच्यासोबत गेले असते. आता मात्र, जणू काही संपूर्ण गावासाठी तो एकटाच प्रवास करत होता.

रेल्वे स्टेशन चार मैल दूर होते. शेवटची झोपडी ओलांडून, वेलैयी-अप्पन भातशेतांच्या कडेने चालू लागला.

त्यांच्या मागून येणारे रडण्याचे आवाज आता शांत होऊ लागले होते. डोंगरमाथ्यानंतर त्यांना एक कुरण ओलांडायचे होते. तिथूनच पायवाट सुरू होत होती. पायवाटेच्या दुतर्फा ताडाची झाडे होती.

वेलाई-अप्पनच्या खांद्यावर टाकलेल्या गाठोड्यात दह्यात कालवलेला भात होता. त्याच्या पत्नीने बराच वेळ कालवल्यामुळे पाण्याने ते गाठोडे भिजले आणि त्याचा हातही भिजला. दह्यासोबत तिचे अश्रूही त्यात मिसळले होते.

कुट्टीहासन समोरून येत होता. त्याने आदराने वाट देत स्वतःला बाजूला केले.

"वेलयी," कुट्टीहासन म्हणाला.

"कुट्टीहासन," वेलयी अप्पनने उत्तर दिले.

फक्त दोन शब्द. फक्त दोन नावे. पण ते एका दीर्घ संभाषणासारखे वाटले, ज्यात दुःख आणि सांत्वन दोन्ही होते.

"हे कुट्टीहासन," मध्ये न बोललेल्या शब्दांनी सांगितले की, मला तुझे ऋण फेडायचे आहे.

तर "हे वेलायी" मध्ये होते

या प्रवासात ते ऋण तुझ्या हृदयावर ओझे बनू देऊ नकोस.

कुट्टीहासन, या प्रवासानंतर मी तुमचे ऋण कदाचित कधीच फेडू शकणार नाही.

जशी पैगंबरांची इच्छा!

तुमच्या प्रवासात तो तुमचे रक्षण करेल!

वेलैयी-अप्पन पुढे सरकला. पुढे पायवाट एका कच्च्या रस्त्याला मिळाली. त्यानंतर तो कच्चा रस्ता खाली नदीकडे उतरू लागला. वेलैयी-अप्पन नदीत उतरला. तिची विशालता पाहून त्याचे हृदय आनंदाने भरून आले.

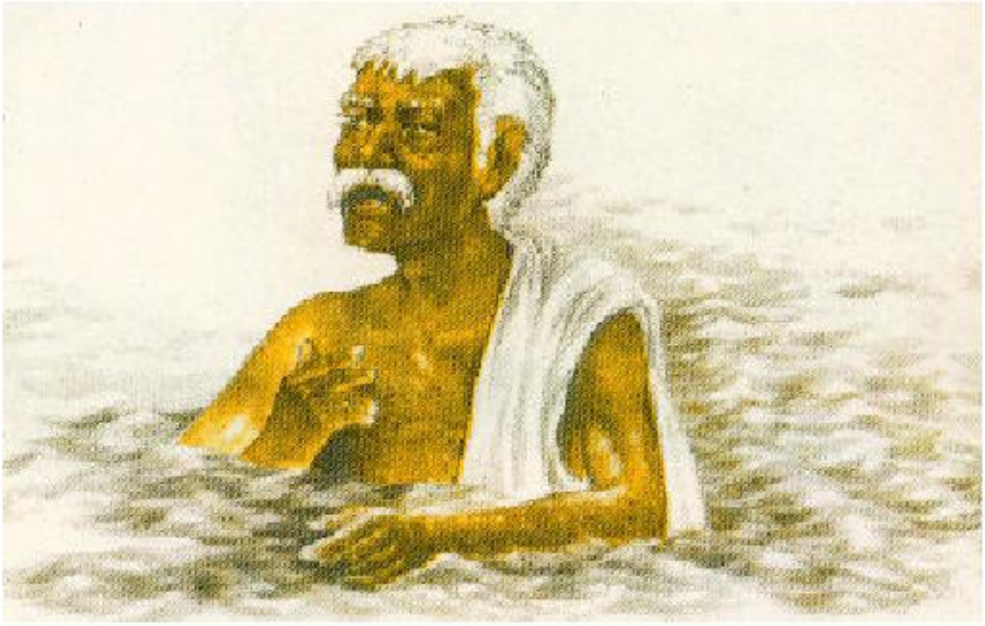

त्याला तो दिवस आठवला, जेव्हा त्याने याच नदीत आपल्या वडिलांच्या पार्थिवाला स्नान घातले होते. आणि तो क्षण, जेव्हा त्याचा मुलगा तिच्या लाटांमध्ये पहिल्यांदा पोहायला शिकला होता. त्याचे डोळे पाण्याने भरून आले.

तो नदीकिनारी थोडा वेळ थांबला.

नदीच्या पलीकडे, थोड्या उंचवट्यावर, एका कुरणाजवळ रेल्वे स्टेशन होते. स्टेशनवर पोहोचताच तो तिकीट खिडकीवर गेला. त्याने काळजीपूर्वक कापडाच्या कोपऱ्याची गाठ सोडवली. त्याने प्रवासासाठीचे पैसे बाहेर काढले.

त्याने तिकीट घेतले आणि ते पुन्हा कापडात गुंडाळले. मग तो प्लॅटफॉर्मवरच्या एका बाकावर बसून ट्रेनची वाट पाहू लागला. थोड्या वेळाने एक वयस्कर प्रवासी येऊन त्याच्या शेजारी बसला.

त्या अनोळखी लोकांचे शब्द वेलाई-अप्पनच्या गळ्याभोवती फासासारखे लटकत होते. एकदा का तुम्ही तुमचे गाव सोडून ती लांब डोंगररांग ओलांडली की, संपूर्ण जग अशा अनोळखी लोकांनी भरलेले आहे असे वाटते. आणि त्यांचे शब्द म्हणजे जणू लाखो फासच.

कोइमबातूरला जाणारी ट्रेन आली. तो अनोळखी माणूस त्यात चढला आणि निघून गेला.

वेलाई-अप्पन बाकावर एकटाच राहिला. त्याला तांदळाचे पाकीट उघडण्याची इच्छा झाली नाही. त्याने फक्त त्यावर हात फिरवला आणि त्याचा ओलावा अनुभवला. थोड्या वेळाने त्याला झोप लागली. स्वप्नात तो ओरडला, “कंदुनी, माझ्या बाळा!”

ट्रेनच्या आवाजाने त्याला जाग आली. तो घाईघाईने उठला, कापडात गुंडाळलेले तिकीट चाचपडत गर्दीतून वाट काढत पुढे जाऊ लागला.

“हे फर्स्ट क्लास आहे, बाबा.”

“ओह! ठीक आहे.”

त्याने दुसऱ्या डब्यात डोकावून पाहिले.

“ही जागा आरक्षित आहे.”

“ठीक आहे.”

“पुढे व्हा, बाबा.”

विचित्र आवाज.

मग वेलैयी-अप्पन एका डब्यात चढले. बसायला जागा नव्हती. मी उभाच बरा आहे. झोपायची गरज नाही. माझा मुलगा आज रात्री जागाच राहील.

जेव्हा तो कन्नूरला पोहोचला, तेव्हा अजून सकाळ झाली नव्हती. दही-भाताचे गाठोडे अजूनही त्याच्या खांद्यावर लटकत होते आणि त्यातून ओलावा पाझरत होता. तो स्टेशनमधून बाहेर आला.

सूर्याची पहिली किरणे अंधार दूर करू लागली होती. एका बाजूला, काही घोडागाडीवाले घोळक्यात उभे राहून गप्पा मारत होते. वेलयई-अप्पनने त्यांना विचारले, “जेलकडे कोणता रस्ता जातो?”

एक माणूस हसला. तो म्हातारा माणूस सकाळी सकाळी तुरुंगाचा रस्ता विचारत होता. दुसरा माणूस हसला, "बाबा, करण्यासारखं फार काही नाही. थोडी चोरी करा, आणि तुम्ही आपोआप तिथे पोहोचाल." अनोळखी लोकांच्या या शब्दांमुळे वेलयई-अप्पनला गुदमरल्यासारखे वाटले.

मग कोणीतरी त्याला योग्य मार्ग दाखवला. वेलयई-अप्पन चालायला लागला.

तुरुंग रक्षकाने त्याला थांबवले, "तुम्ही सकाळी इतक्या लवकर इथे कसे आलात?"

वेलैयी-अप्पन घाबरला होता. त्याने हळूच कापडाच्या कोपऱ्याची गाठ सोडवली. त्याने एक चुरगळलेला, पिवळसर कागदाचा तुकडा बाहेर काढला. तो रक्षकाच्या हातात देत तो म्हणाला, "माझा मुलगा इथे आहे."

रक्षकाची नजर कागदावरील शब्दांवर खिळली होती. त्याचा कठोर चेहरा नरम पडला.

"उद्या, बरोबर ना?" त्याने त्याला धीर देत विचारले.

मला माहीत नाही. सगळं काही तिथे लिहिलेलं आहे.

रक्षकाने आदेश पुन्हा वाचला. “हो,” तो म्हणाला, “उद्या सकाळी पाच वाजता.”

वेलाय-अप्पन आश्चर्यचकित झाले, "ठीक आहे?"

“बाबा, तुम्ही थोडा वेळ बसा आणि आराम करा.”

वेलैयी-अप्पन प्रवेशद्वाराजवळच्या बाकावर बसला. माझा मुलगा काल रात्री झोपला नसेल. झोपल्याशिवाय तो उठलाही नसेल. मग झोपल्याशिवाय किंवा उठल्याशिवाय तो खाणार तरी कसा? त्याने दही-भाताच्या पुड्यावरून हात फिरवला. बाळा, हा दही-भात तुझ्या आईने तुझ्यासाठी बनवला आहे. प्रवासात मी तो खाल्ला नाही आणि इथे आणला. तुला द्यायला माझ्याकडे दुसरं काही नाही.

बराच वेळ थांबल्यानंतर, एका रक्षकाने त्यांना तुरुंगात नेले. कोठडीच्या गजांमागे कंदुनी उभा होता. रक्षकाने कुलूप उघडले.

बाप आणि मुलगा एकमेकांसमोर उभे होते, पूर्णपणे घाबरलेले. वेलयै-अप्पन पुढे आला आणि त्याने आपल्या मुलाला मिठी मारली.

तो म्हणाला, "माझ्या बाळा."

"बाबा," कंदुनी म्हणाली.

हे शब्द, बस्स! बाप-लेकामधील एक दुःखद संभाषण!

बाळा, तू काय केलेस?

मला आठवत नाही.

तू खून केलास का, माझ्या मुला?

मला आठवत नाही.

काही फरक पडत नाही बाळा, आता लक्षात ठेवण्यासारखं फार काही उरलेलं नाही.

ते रक्षक लक्षात ठेवतील का?

नाही, माझ्या मुला.

बाबा, तुम्ही माझ्या वेदना लक्षात ठेवाल का?

तेव्हा कंदुनी मोठ्याने ओरडली, "बाबा, त्यांना थांबवा."

मला फाशी देण्यापासून थांबवा.

त्यानंतर कैद्याला भेटण्याची वेळ संपली.

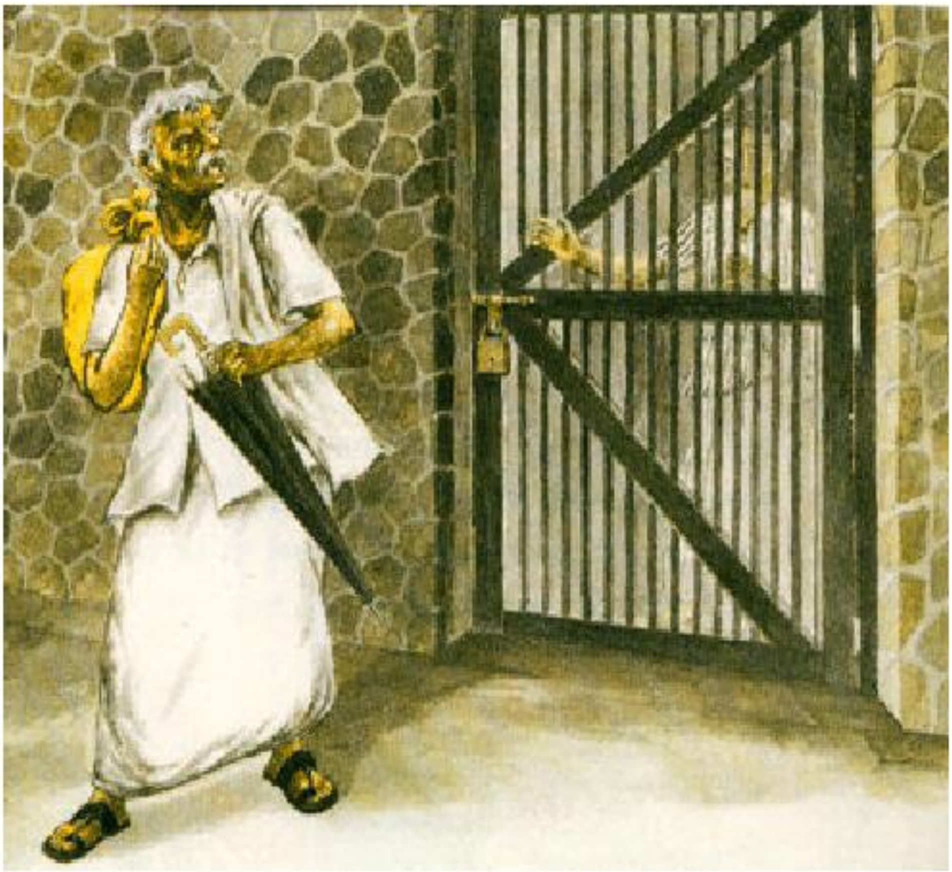

वेलैयी-अप्पन बाहेर आला. त्याने मागे वळून आपल्या मुलाकडे शेवटचा एक कटाक्ष टाकला. कंदुनी गजांच्या मागून डोकावत होता, जणू काही धावत्या रेल्वेगाडीतून एखादा प्रवासी डोकावतो.

वेलैयी-अप्पन तुरुंगाभोवती विनाकारण भटकत होता. सूर्य माध्यान्हीला पोहोचला, मग हळूहळू मावळू लागला. रात्र झाली.

मग पहाट झाली…

वेलैयी-अप्पनने रक्षकांकडून आपल्या मुलाचा मृतदेह ताब्यात घेतला. शहराबाहेर एका निर्जन ठिकाणी एक खड्डा खोदण्यात आला. त्याला दफन करण्यापूर्वी, वेलैयी-अप्पनने आपल्या मुलाच्या चेहऱ्याकडे शेवटचे एकदा पाहिले. त्याच्या थंड कपाळावर हात ठेवून त्याने त्याला आशीर्वाद दिला. अखेरीस, तो खड्डा भरून सपाट करण्यात आला.

भटकता भटकता वेलायई-अप्पन समुद्रकिनाऱ्यावर पोहोचला. तेव्हा त्याला काहीतरी थंड आणि ओले जाणवले. तो त्याच्या पत्नीने प्रवासासाठी बनवलेला दही-भात होता. वेलायई-अप्पनने ते गाठोडे उघडले आणि दिवंगत आत्म्याच्या शांतीसाठी ते वाळूवर विखुरले...